

Внесок Галини Кирилової у розвиток вітчизняної балетної педагогіки другої половини ХХ ст.

Світлана Легка

Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Анотація. Розглянуто викладацьку діяльність Г. Кирилової, проаналізовано її роль у розвитку вітчизняної балетної педагогіки. *Мета.* Вивчити педагогічний доробок народної артистки УРСР Галини Миколаївни Кирилової, пов'язаний з її роботою в Київському державному хореографічному училищі та Київському ДАТОБ ім. Т. Шевченка. *Методи.* Аналітичний, загальноісторичний, проблемно-хронологічний, порівняльний, культурологічний. *Результати.* Педагогічну й репетиторську роботу Г. Кирилової у руслі формування українського національного балету можна умовно розглянути у двох творчих площинах: артистичне вдосконалення (технічне, стильове, акторське) провідних майстрів балетної трупі Київського ДАТОБ ім. Т. Шевченка; викладацька діяльність у старших класах Київського ДХУ. З солістами театру Г. Кирилова працювала у пошуку новаторських методів, головним чином, у царині осучаснення репертуару за рахунок постановки творів балетмейстерів-експериментаторів – радянських і зарубіжних. На посаді художнього керівника Київського ДХУ Г. Кириловою було ініційовано відкриття відділення народно-сценічної хореографії, яке згодом стало основним центром вишколу висококваліфікованих фахівців для численних ансамблів народного танцю. Педагог впровадила традицію підготовки випускних вистав (повноактних балетних творів з репертуару академічної спадщини); сприяла зміцненню творчих контактів Київського ДХУ з багатьма зарубіжними балетними школами; виховала кілька поколінь провідних солісток української та зарубіжної балетної сцени.

Ключові слова: український балетний театр, хореографічне мистецтво, народно-сценічний танець.

Svitlana Lehka

HALYNA KYRYLOVA'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC BALLET PEDAGOGY IN THE SECOND HALF OF THE 20th CENTURY

Summary. G. Kyrylova's teaching activity was reviewed, her role in the development of domestic ballet pedagogy was analyzed. *Objective.* To study the pedagogical heritage of the People's Artist of the USSR Halyna Mykolayivna Kyrylova, related to her work at the Kyiv State Choreographic School and Kyiv Taras Shevchenko National Academic Opera and Ballet Theatre of Ukraine. *Methods.* Analytical, general historical, problem-chronological, comparative, culturological. *Results.* G. Kyrylova's pedagogical and tutoring work in line with the formation of the Ukrainian National Ballet can be considered in the context of two creative areas: artistic improvement (technical, stylistic, acting) of leading masters of the ballet troupe of Kyiv Taras Shevchenko National Academic Opera and Ballet Theatre; and teaching activities in senior classes of Kyiv State Choreographic School. G. Kirillova worked with the soloists of the theater in search of innovative methods, mainly in relation to updating the repertoire by staging works by Soviet and foreign choreographers-experimenters. As the artistic director of the Kyiv State Choreographic School, G. Kyrylova initiated the launch of the department of folk and stage choreography, which later became the main center for training highly qualified specialists for numerous folk dance ensembles. The educator introduced the tradition of preparing graduation performances (full-length ballets from the repertoire of academic heritage); contributed to the strengthening of creative contacts of the Kyiv State Choreographic School with many foreign ballet schools; and brought up several generations of leading soloists of the Ukrainian and foreign ballet scene.

Keywords: Ukrainian ballet theatre, choreographic art, folk-stage dance.

Вступ. Історія балетної педагогіки в Україні порівняно з іншими країнами Європи доволі молода і нараховує лише понад століття свого розвитку. До її формування долучилося чимало вихованців європейських танцювальних шкіл (Б. Джелатто, Ф. Віттіг, К. Залевський, С. Ленчевський, А. Познанський, А. Романовський та ін.) та випускників російських хореографічних осередків (Л. Жуков, М. Рейзен, Г. Березова, Н. Верекундова, К. Васіна, Н. Виноградова, А. Васильєва та ін.). Серед останніх помітне місце посідає постать Галини Миколаївни Кирилової – випускниці Ленінградського хореографічного технікуму по класу професора А. Ваганової – артистки, педагога-репетитора, досвідченого викладача танцювальних дисциплін. Останні 14 років свого життя (1972–1986) вона провела в Києві, де присвятила себе роботі у сфері української балетної педагогіки. Недостатня вивченість фахового досвіду Г. Кирилової, пов'язаного з Україною, відсутність наукового аналізу її педагогічного внеску у розвиток вітчизняного балету зумовили актуальність наукової публікації й спонукали до її підготовки.

Мета дослідження – вивчення педагогічного доробку народної артистки УРСР Галини Миколаївни Кирилової, пов'язаного з її роботою в Київському державному хореографічному училищі та Київському ДАТОБ ім. Т. Шевченка.

Методи дослідження: аналітичний, загальноісторичний, проблемно-хронологічний, порівняльний, культурологічний.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що у вітчизняній науковій літературі проблематикою творчості Г. Кирилової займалося досить обмежене коло дослідників. Найголовніше місце серед них посідає наукова розвідка Т. Чурпіти «Професійне становлення Галини Кирилової» [9], в якій досить детально висвітле-

Lehka S. Halyna Kyrylova's contribution to the development of domestic ballet pedagogy in the second half of the 20th century. *Theory and Methods of Physical education and sports.* 2021; 4: 72–75
DOI: 10.32652/tmfvs.2021.4.72–75

Легка С. Внесок Галини Кирилової у розвиток вітчизняної балетної педагогіки другої половини ХХ ст. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2021; 4: 72–75
DOI: 10.32652/tmfvs.2021.4.72–75

но сценічні здобутки артистки (шкільні ролі та провідні партії у балетних спектаклях Ленінградського державного академічного Малого театру опери та балету¹), визначено впливи на її артистичну долю з боку провідних діячів радянської культури – А. Ваганової, Л. Блок, Ф. Лопухова та Л. Лавровського.

Постать Г. Кирилової опинялася у центрі уваги сучасних мистецтвознавців В. Туркевича та Т. Швачко, які акумулювали стислі відомості про балерину на сторінках друкованих та електронних довідників [5, 10]. Статтю на честь вшанування пам'яті визначного педагога (до 80-річчя від дня народження) було підготовлено театрознавцем Ю. Станішевським [6].

Наукова новизна запропонованої публікації полягає в тому, що в ній вперше розглянуто викладацьку діяльність Г. Кирилової, проаналізовано її роль у розвії вітчизняної балетної педагогіки. Джерелом для підготовки статті стали мистецтвознавчі статті, відгуки та рецензії, надруковані у 1970–1980-х роках на сторінках київського театрального альманаху «Театрально-концертний Київ» [1–3, 7, 8]. Особливої наукової вартості набули інтерв'ю Г. Кирилової, в яких вона висловила власні міркування про рівень підготовки українських танцівників та їх можливості у сфері експериментальної роботи в театрі.

Галина Миколаївна Кирилова народилася 1916 р. в Єкатеринбурзі. Фахову освіту здобула у Ленінградському хореографічному технікумі в класі А. Ваганової. По закінченні навчального осередку у 1935 р. вступила до трупи Ленінградського державного академічного Малого театру опери та балету, згодом перейшла до Ленінградського ДАТОБ ім. С. Кірова², на сцені яких створила ряд лірико-драматичних образів з репертуару світової та радянської балетної спадщини, серед них: Одетта-Оділія, Аврора, принцеса Флорина («Лебедине озеро», «Спляча красуня» П. Чайковського), Раймонда (в однойменному бале-

ті О. Глазунова), Ліза («Марна пересторога» Л. Герольда), Гамзатті, Повелителька Дриад («Баядерка», «Дон Кіхот» Л. Мінкуса), Ніна, Марія, Мірель де Пуатьє («Кавказький бранець», «Бахчисарайський фонтан», «Полум'я Парижу» Б. Асаф'єва), Зіна («Світлий струмок» Д. Шостаковича) та ін. Як слушно зазначав Ю. Станішевський: «Вона вражала високою культурою класичного танцю й одухотвореністю виконання... Створила чарівні поетичні образи в багатьох сучасних спектаклях» [6].

Помітне місце в репертуарі балерини посіли ролі в комічних балетах, де яскраво розкрився талант танцівниці до створення іскрометних і дотепних образів, сповнених невідомого народного гумору: Мадлон («Фадетта» Л. Деліба), Королева балу («Арлекінада» Р. Дріго), Кривляка («Попелюшка» С. Прокоф'єва), Попівна, Чортиха, Беатриче («Казка про Попа і робітника його Балду», «Уявний наречений» М. Чулак). За останню роль Г. Кирилова отримала у 1948 р. одну з найвищих радянських нагород того часу – Державну (Сталінську) премію другого ступеня [4, 5, 7].

По закінченні виконавської кар'єри Г. Кирилова розкрила в собі величезний педагогічний потенціал, який реалізувала спочатку в роботі з артистами Ленінградського ДАТОБ ім. С. Кірова, а згодом з дітьми та підлітками у Московському державному хореографічному училищі (далі – ДХУ). З 1961 р. й протягом 1970-х років вона обіймала посаду інспектора хореографічних училищ у відділі навчальних закладів Міністерства культури РРФСР.

1972 р. Г. Кирилову було направлено до Києва, де вона посіла місце художнього керівника Київського ДХУ й водночас керівника балетної трупи Київського ДАТОБ ім. Т. Шевченка (до 1974 р.). На останній посаді у педагогічній й репетиторській роботі Г. Кирилова сприяла артистичному вдосконаленню таких відомих майстрів української балетної сцени, як В. Ковтун, М. Прядченко, Р. Хілько, Л. Шатилова та ін. Аналізуючи власний підхід до роботи із досвідченими артистами, педагог робила важливі висновки

щодо їх новаторської діяльності в театрі, особливо коли остання виходила за межі академічного репертуару. Так, напередодні прем'єри балетів «Пахіта» Л. Мінкуса та «Кармен-сюїта» Ж. Бізе – Р. Щедрина у часопису «Театрально-концертний Київ» Г. Кирилова розмірковувала з приводу експериментальної роботи танцівників: «Артисти в один вечір виступають у двох складних за технікою танцю балетах – класичному, традиційному і оригінальному сучасному. Таке поєднання дуже корисне для виконавців. Якщо класика виховує в них хореографічну грамотність, відчуття ансамблю й стильової цілісності танцю, то сучасний балет збагачує їх арсенал засобів виразності елементами нової хореографічної лексики. Це поєднання буде цікавим і для глядача. Він побачить дві Іспанії: одну – в пастельних, сіро-рожевих барвах («Пахіта»), другу – в чорно-червоній тональності («Кармен-сюїта»)» [4, 6].

Уважного аналізу заслуговує робота Г. Кирилової поза театром. Так, вагомою її заслугою стало відкриття у середині 1970-х років у Київському ДХУ відділення народно-сценічної хореографії, випускники якого згодом вливалися у відомі вітчизняні колективи: Державний академічний ансамбль танцю УРСР ім. П. Вірського³, Державний заслужений український народний хор ім. Г. Верьовки⁴ та інші танцювальні осередки. Вона стала ініціатором створення авторитетного педагогічного колективу, до якого увійшли такі досвідчені знавці академічної та народно-сценічної хореографії, як В. Денисенко, Г. Петренчук, Г. Модзелевська, Є. Зайцев та ін., якими було укладено єдину програму викладання предмета «народно-сценічний танець», розроблено її методичне підґрунтя.

Потребу у відкритті нового відділення Г. Кирилова коментувала так: «Сьогодні артист балету мусить уміти все. Він виступає і в класичному і в сучасному репертуарі, а це вимагає не тільки досконалої техніки, а й ак-

¹ З 2001 р. театру повернуто його історичну назву – Михайлівський театр.

² З 1992 р. театру повернуто його історичну назву – Маріїнський театр.

³ Нині – Національний академічний ансамбль танцю України ім. П. Вірського.

⁴ Нині – Національний заслужений академічний народний хор України ім. Г. Верьовки.

торських здібностей, уміння оволодіти лексикою будь-якого танцю» [3]. Важливо зазначити, що з метою зміцнення позицій Київського ДХУ у сфері народно-сценічної хореографії у 1978 р. Г. Кирилова організувала проведення на базі училища Всесоюзного семінару з проблем розвитку даної хореографічної дисципліни за участі найвідоміших фахівців радянського балетного театру, в тому числі й відомого педагога-методиста, художнього керівника Московського ДХУ Софії Головкиної. Серед перших випускників народно-сценічного відділення Київського ДХУ, у вишкіл яких було вкладено чимало творчих зусиль самої Г. Кирилової, варто назвати А. Годулян, І. Гордієнко, І. Тітову, В. Еліасберг.

Наголосимо, що важливим досягненням Г. Кирилової у сфері розвитку вітчизняної балетної педагогіки стало впровадження в Київському ДХУ театральної традиції ваганівської школи – підготовку випускних вистав силами учнівської молоді й показу їх на сцені Київського ДАТОБ ім. Т. Шевченка. Так, 1979 р. вона ініціювала створення балету на дві дії «Жізель» А. Адана. Разом з педагогами школи (В. Денисенком, Р. Візиренком-Клявіним, Г. Баукінім, А. Кальченко, Г. Петринчук, В. Потаповою, Є. Сікаловою) художньому керівнику навчального осередку вдалося створити унікальний учнівський спектакль, про який тогочасний часопис «Театрально-концертний Київ» повідомляв: «Нинішній звіт вихованців училища буде особливий. Замість окремих концертних номерів глядачі побачать цілісний спектакль – «Жізель» А. Адана... Звичайно, такий спектакль стане для всіх його учасників, – а їх близько сімдесяти, прекрасною школою оволодіння мистецтвом танцю, сценічного спілкування, створення ансамблю. Глядачі мають оцінити, наскільки вдалий цей творчий експеримент – адже постановку великого класичного спектаклю для учнів здійснено вперше в історії училища» [8].

Важливо підкреслити й те, що саме за художнього керівництва Г. Кирилової Київське ДХУ зав'язало чимало дружніх контактів з багатьма за-

кордонними школами, які направляли своїх учнів у його класи вдосконалення (Болгарія, В'єтнам, Еквадор, Італія, Колумбія, Мексика, Монголія, Німечка, Демократична Республіка, Франція, Чехословаччина, Югославія, Японія [6, 7].

Найголовніший внесок Г. Кирилової у розвиток вітчизняної виконавської школи полягав в тому, що вона виховала кілька поколінь провідних солісток української та зарубіжної балетної сцени. Серед них варто назвати Тетяну Білецьку, Тетяну Боровик, Яну Гладких, Любов Данченко, Євгенію Костильову, Тетяну Литвинову, Ганну Кушнірову, Катерину Радіонову, Ніну Семізорову, Людмилу Сморгачову, Віру Снежину, Тетяну Таякіну. 1978 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР за заслуги в розвитку музичного й хореографічного мистецтва та підготовку висококваліфікованих кадрів балетної сцени Г. Кирилової було присуджено почесне звання народної артистки УРСР [1].

Ніна Семізорова, якій судилося стати прима-балериною московського Великого театру, згодом так описувала педагогічний метод роботи Г. Кирилової: «Мабуть, не помилюсь, коли скажу, що ті, кому випало вчитися в Галини Миколаївни, все життя пам'ятатимуть її уроки..., вона вчила нас глибокого розуміння балетного мистецтва... Для неї не існувало просто «зробити добре» – вона вимагала бездоганності, чіткості, досконалості кожного адажіо, кожної варіації. І ця вимогливість, творча безкомпромісність гартувала нас, вчила строго й критично оцінювати свої здобутки» [1]. Балерина говорила, що Г. Кирилова вміла тонко відчувати індивідуальність й докладала чимало зусиль, щоб випускник вийшов з училища не просто добре підготовленим, а й мав свій власний виконавський почерк. Цю думку цілком поділяла й інша випускниця класу Г. Кирилової – Любов Данченко, яка пригадувала: «Ми приходили на її уроки з якимось внутрішнім піднесенням, бо здобували на них не тільки техніку танцю. Вона вчила нас відчувати танець душею. Ми просто не помічали, що виконуємо звичайні езерсиси, настільки цікаво бу-

дувала педагог заняття. Її уроки стали для багатьох нас «одкровенням» балету, усвідомленням суті цього прекрасного мистецтва» [1, 12].

Г. Кирилова пішла з життя у 1986 р., до кінця віддаючи свій досвід балетній педагогіці й керівництву Київським ДХУ.

Висновки:

1. Педагогічну й репетиторську роботу Г. Кирилової у руслі формування українського національного балету можна умовно розглянути у двох творчих площинах: артистичне вдосконалення (технічне, стильове, акторське) провідних майстрів балетної трупи Київського ДАТОБ ім. Т. Шевченка (1972–1974); викладацька діяльність у старших класах Київського ДХУ (1972–1986).

2. Із солістами театру Г. Кирилова працювала у сфері новаторських пошуків, головним чином, у царині осучаснення репертуару за рахунок постановки творів балетмейстерів-експериментаторів – радянських і зарубіжних.

3. На посаді художнього керівника Київського ДХУ Г. Кириловою було ініційовано відкриття відділення народно-сценічної хореографії, яке згодом стало основним центром вишколу висококваліфікованих фахівців для численних ансамблів народного танцю. Педагог впровадила традицію підготовки випускних вистав (повноактних балетних творів з репертуару академічної спадщини); сприяла зміцненню творчих контактів Київського ДХУ з багатьма зарубіжними балетними школами; виховала кілька поколінь провідних солісток української та зарубіжної балетної сцени.

Перспективи подальших досліджень передбачають науковий аналіз комплексного узагальнення артистичної, балетмейстерсько-репетиторської та педагогічної діяльності Г. Кирилової.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Високі відзнаки педагогам. Театрально-концертний Київ. 1978;4:12.
2. Вона виховувала «зірок». Театрально-концертний Київ. 1996;7–8:24–25.

3. «Закінчимо гопаком!» Театрально-концертний Київ. 1978;11:16.
4. Кирилова Г, Мессерер Б, Калиновська В. Колорит балетної прем'єри. Театрально-концертний Київ. 1973;11:6–7.
5. Кирилова Галина Миколаївна. Хореографічне мистецтво України в персоналіях: Біобібліографічний довідник. В. Туркевич, укладч. Київ: Інтеграл; 1999. с. 97.
6. Станишевський Ю. Очень «авторитетный» галаконцерт. Зеркало недели. 1996. 20 сентября. URL: https://zn.ua/ART/ochen_avtoritetnyy_galakontsert.html (дата звернення: 18.09.2021).
7. Туркевич В. Перші квіти – педагогу. Театрально-концертний Київ. 1986;11:4–6.
8. Учні танцюватимуть «Жізель». Театрально-концертний Київ. 1979;4:11.
9. Чурпіта Т. Професійне становлення Галини Кирилової. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. 2019; 1:164–171.
10. Швачко Т. Кирилова Галина Миколаївна. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=6361 (дата звернення: 17.09.2021).

LITERATURE:

1. High honors to teachers. Teatralno-kontsertnyi Kyiv. 1978;4:12.
2. She raised «stars». Teatralno-kontsertnyi Kyiv. 1996;7–8:24–25.
3. «Let's finish with hopak!» Teatralno-kontsertnyi Kyiv. 1978;11:16.
4. Kyrylova G, Messerer B, Kalynovska V. The charm of the ballet premiere. Teatralno-kontsertnyi Kyiv. 1973;11:6–7.
5. Kyrylova Halyna Mykolaivna. Choreographic art of Ukraine in personalities: Biobibliographical guide. Turkevych V, compiler. Kyiv: Integral; 1999. p. 97.
6. Stanishevskiy Yu. Very 'authoritative' gala concert. Zerkalo nedeli. 1996. September 20. URL:

https://zn.ua/ART/ochen_avtoritetnyy_galakontsert.html (Retrieved: 18.09.2021).

7. Turkevych V. The first flowers to the teacher. Teatralno-kontsertnyi Kyiv. 1986;11:4–6.
8. Students will dance «Giselle». Teatralno-kontsertnyi Kyiv. 1979;4:11.
9. Churpita T. Professional development of Galina Kirillova. Scientific issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk national pedagogical university. Series: Art Studies. 2019;1:164–171.
10. Shvachko T. Kyrylova Halyna Mykolaivna. Encyclopedia of modern Ukraine. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=6361 (Retrieved: 17.09.2021).

Надійшла 26.10.2021

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Легка Світлана Андріївна http://orcid.org/0000-0002-1786-1160_legenkaya7@gmail.com
Київський національний університет культури і мистецтв

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Lehka Svitlana http://orcid.org/0000-0002-1786-1160_legenkaya7@gmail.com
Kyiv National University of Culture and Arts